

Litteraturgranskningar

Litteraturredaktör: Björn Östbring

Holmqvist, Mikael, 2018. *Handels – maktelitens skola*. Stockholm: Bokförlaget Atlantis.

Anmälan av Mikael Börjesson

Handelshögskolan i Stockholm (ofta benämnd Handels kort och gott) är en på många sätt unik institution i det svenska högskolelandskapet. Den är den enda självständiga handelshögskolan i Sverige,¹ tillsammans med Jönköping University och Chalmers Tekniska Högskola ett av tre icke-offentliga lärosäten i en i övrigt starkt offentligt dominerad högskolesektor och den i förhållande till sin storlek viktigast bland institutioner som förbereder för näringslivets ledande positioner. Sett till studentrekrytering är dess ekonomiutbildning en av de svåraste utbildningarna i landet att komma in på och den kan i många avseenden räknas som en elitutbildning.

Givet Handels status och särart är det märkligt att inte fler studier gjorts av lärosätet. Mikael Holmqvist, professor i företags ekonomi vid Stockholms universitet, bryter i många avseende ny mark med sin omfattande bok, *Handels – maktelitens skola*. Boken har ett ambitiöst upplägg, de 480 sidorna omfattar femton kapitel som täcker tillblivelse och historik, organisation, forskning och utbildning, studenter, lärare, forskare, studentkår, förhållande till näringsliv och ägare, med mera. Det är en lovvärd ambition. För att göra en institution som Handelshögskolan

begriplig behöver den sättas in ett sammanhang. Eller rättare sagt flera sammanhang. I Holmqvists bok belyses skolans förhållande till inte minst näringslivet och makteliten, men även högskolevärlden och forskningen. Vi får många detaljer om Wallenbergsfärens betydelse för grundläggandet och utvecklingen av skolan, de nära kopplingarna till näringslivet i stort och till specifika företag genom skapande av professorer och särskilda utbildningsinriktningar, lärosätets rekrytering av lärare och professorer som på många punkter avviker från procedurer och förfaranden vid statliga lärosäten, studentkårens synnerligen starka ställning och den generella tystnadskultur som råder innanför skolans väggar. Men för den som tar sig genom den bitvis lite mångordiga framställning framträder en tydlig logik i analysen – boken mynnar ut i en långtgående reformagenda för Handelshögskolan som i korta drag går ut på att göra lärosätet mer likt ett statligt universitet än en skola för makteliten och särskilt för näringslivets högsta sfärer. Förebilderna som ställs fram är Copenhagen Business School och London School of Economics and Political Science, vilka framstår som mer autonoma i förhållande till näringslivet och med en större bredd i den disciplinära repertoaren. Jag ska inte här ge mig i kast med att värdera om denna reformagenda är rimlig och önskvärd eller inte. Den fråga jag ställer mig är vad denna konstruktion med egentligen två böcker i en – en lång analys av skolan och en

1 I Sverige återfinns ekonomiutbildningar inom universitet och högskolor. Detta innebär att vi har företeelser som Handelshögskolan vid Göteborgs universitet och Ekonomihögskolan vid Lunds universitet som alltså inte är egna lärosäten utan fungerar som fakulteter inom universitet, med ett mindre mått av självständighet. Vid andra lärosäten som Uppsala universitet och Stockholms universitet utgör företagsekonomi och nationalekonomi separata institutioner inom den samhällsvetenskapliga fakulteten och är alltså inte sammanförda till en egen enhet.

avslutande pamflett för förändring, eller till och med revolution – gör för verket.

Jag kan inte riktigt skaka av mig misstanken att boken till stor del skrivits baklänges, där analysen läggs tillrätta för att leda fram till slutsatsen att skolan sitter i knät på näringslivet, vilket sedan leder fram till behovet av den beska kur som ordinerar. Jag är inte ensam om denna misstanke – Handelshögskolans rektor gav uttryck för en vass kritik i en debattartikel i DN ("Boken om Handels befäster fördomar och stereotyper", 2018-10-05) och även om jag inte ställer upp på Lars Strannegårds slutsats att bokens svagheter helt rycker undan mattan för de analyser som där läggs fram, tycker jag att det är olyckligt att genrerna kombineras och korten blandas samman.

Problemet som jag ser det är att den vetenskapliga studien av Handelshögskolan inte fullt ut håller måttet, vilket kanske beror på att denna varit av underordnad betydelse. Eller att det gått för fort. Boken har karaktär av ett råmanus och hade behövt en ordentlig genomskrivning och redigering. Den är nu skriven enligt principen att läsaren i kapitel efter kapitel serveras en stor mängd rådata, citat från webbsidor, skönlitterära verk (jag har inte vågat räkna ut hur stor del av Johanna Nilssons fina roman *Rebell med frusna fötter* som citeras och hänvisas till, den nämns i minst 11 fotnoter), publikationer, intervjuer, debattböcker, affärspress, som nästan alla pekar i samma riktning som författarens utvecklade argumentationslinje. Här önskar jag som läsare både en mer systematisk genomgång av källorna och att författaren ansträngt sig mer i bearbetningen av materialet, till exempel med hjälp av textanalytiska metoder och statistiska analyser. Jag efterfrågar också ett bredare underlag av källor som kan visa på en mer komplex bild, vilket skulle ligga till grund för mer sammansatta resonemang och analyser. För att ta ett exempel. I det historiska avsnittet om Handelshögskolans tillblivelse mynnar analysen ut i att allt ska ses som försök att höja av näringslivets,

kommersens och handels sociala status. Det finns en risk för att allt för enkelt hamna i en helt cynisk analys. Socialt erkännande ses som något som söks utifrån medvetet och noga kalkylerade handlingar. Med Bourdieus begreppsapparat kan man tala om *illusio*, drivkrafter som inte låter sig reduceras till egennyttig strävan. Det sociala spelet i samhällets toppskikt handlar inte bara om att berika sig ekonomiskt utan minst lika mycket om anseende, ära och berömmelse och det är inte underligt att många eftersträvar detta, även – och kanske inte minst – de som bygger sin tillvaro på att tjäna pengar. Generellt tror jag det är man som samhällsforskare bör undvika att för mycket fastna i intentionerna, motiven utan hellre studera konsekvenserna och praktikerna.

Givet bokens undertitel, maktelitens skola, är det rimligt att ställa sig frågan i vilken utsträckning Handelshögskolan verkligen är just detta. Här framstår kapitel 13, vars rubrik är densamma som bokens titel, *Handels – maktelitens skola*, som väl vagt och klen underbyggt. Det handlar mer om att placera in studien av Handels i förhållande till författarens tidigare studier av Samhall och Djursholm (vilket förvisso ger vissa intressant insikter om likheterna mellan de socialt vitt skilda företeelserna Samhall och Handels), än att leda i bevis att Handels är just maktelitens skola. Här kan man tänka sig att andra utbildningar som pol-mag-programmet i Uppsala eller nationalekonomi vid Stockholms universitet eller teknisk fysik vid KTH är viktigare utbildningar för större grupper inom makteliten. Men vi vet inte riktigt eftersom det inte undersöks. Det beror också på hur man definierar makteliten. I Holmqvist bok blir makteliten mer eller mindre synonym med näringslivets toppar och ledande familjer. En precisering till just denna grupp hade gjort etiketteringen mer trovärdig. Därmed hade ledande politiker, höga tjänstemän i statlig förvaltning och andra som intar uppsatta positioner inom andra sfärer, kunnat uteslutas från definitionen.

Bristerna i det vetenskapliga hantverket är olyckliga i sammanhanget. De skymmer det faktum att boken också innehåller många intressanta fynd, hypoteser och idéer som är värda att utveckla vidare. För att bara nämna några: den tydliga dominansen av national-ekonomi över företagsekonomi, studenternas instrumentella hållning till sina studier, att grundutbildningsnivån utgör tyngdpunkten vid skolan, den i en svensk kontext säregna organisationen med de täta banden till och beroendet av näringslivet och de ekonomiska och symboliska implikationerna därav, den starka ställning som studentkåren intar och betydelsen av festerna och sidoaktiviteterna. Jag tror att det ligger mycket i dessa resultat och det är synd att de inte beläggs bättre och mer metodiskt.

Författaren påpekar faktiskt avslutningsvis att boken bör ses som ett första steg mot fortsatta analyser av Handelshögskolan. Det finns som sagt en stor potential här. Vi får bara hoppas att den bitvis hätska debatt och antagonism som boken resulterat i inte ska stå i vägen för framtida forskning, och att Handelshögskolan framgent kan se ett värde i detta och inte sluta sig inåt. Den idé om komparationer mellan lärosäten som lyfts fram i avslutningen är lovande. Det skulle vara intressant att jämföra prestigefyllda fackhögskolor som Handels, Karolinska institutet, Kungl. Tekniska högskolan eller Kungl. Konsthögskolan med varandra. Det är inte säkert att Handelshögskolan är en extrem i alla avseenden. Näringslivet investerar betydligt större summor i forskning som bedrivs vid Karolinska institutet och Kungl. Tekniska högskolan än i den som utförs av forskare vid Handelshögskolan. Man kan också jämföra utbildningar med varandra mer systematiskt. Det finns exempelvis många likheter mellan ekonom- och lärarutbildningar vad gäller fokuseringen på praktik och yrkesrelevans. Intressant nog sker en rad satsningar för att öka kontakterna mellan högskolan och lärarutbildningarna å ena sidan och avnämarna och praktikerna å den andra sidan. Detta

närmande skulle kunna ses som minst lika problematiskt som när Handelsstudenterna integreras i företagsvärlden, men få protester hörs.

Dikotomin privat och offentligt behöver problematiseras ytterligare, inte minst när det gäller frågan om undervisningens och forskningens autonomi. När politiker ser Vetenskapsrådet som ett instrument för att driva forskningen i politiskt önskvärda riktningar och dessutom minskar anslaget kan man fråga sig om inte privata medel blir alltmer betydelsefulla för den autonoma samhällsvetenskapliga grundforskningen. På motsvarande sätt utgör offentlig lärosäten minst av allt en frizon skyddad från new public management. På förhållandevis kort tid efter autonomireformen 2011 har många statliga lärosäten, som Shirin Ahlbäck Öberg och Elin Sundberg visat, sett till att kraftigt avlöva sina kollegiala system. Därmed minskar skillnaderna mellan offentligt och privat, i bemärkelsen att det offentliga på eget bevåg blir mer likt det privata. Det är inte minst här som Holmqvists studie av Handels blir riktigt intressant, som ett exempel på vad privata alternativ till statliga universitet egentligen innebär. Aningslösheten är ofta stor.

Mikael Börjesson är professor i utbildningssociologi vid Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier, Uppsala universitet.
E-post: mikael.borjesson@edu.uu.se

Bertelman, Tomas, 2019. *Från ett kallt krig till ett annat*. Stockholm: Medströms Bokförlag.

Anmälan av Christer Jönsson

För femtio år sedan arrangerade Utrikespolitiska föreningen i Lund en studiecirkel om Sovjetunionen. Flera av studenterna som deltog var speciellt intresserade av landets utrikespolitik och sammanställde antologin *Sovjets utrikespolitik* (Studentlitteratur, 1972).